

ПРИВАТНІ ТРАНСФЕРТИ, ЗГЛАДЖУВАННЯ ПРИВАТНОГО СПОЖИВАННЯ І ЦИКЛ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ В УКРАЇНІ

***Анотація.** Проаналізовано теоретичні механізми і оцінено емпірично макроекономічний вплив приватних трансфертів в економіці України. За квартальними даними 2000—2010 рр. отримано, що надходження від працюючих за кордоном супроводжуються збільшенням приватного споживання та інвестицій, але не впливають на циклічну позицію ВВП. Підтверджено емпірично антициклічний характер приватних трансфертів.*

Ключові слова: приватні трансферти, приватне споживання, інвестиції, цикл ділової активності

Kurevina I.

REMITTANCES, CONSUMPTION SMOOTHING AND BUSINESS CYCLE IN UKRAINE

***Summary.** Theoretical mechanisms and empirical results regarding macroeconomic effects of remittances in Ukraine are presented. Based on quarterly data for the 2000—2010 period, it is obtained that remittances contribute to an increase in private consumption and investments, but are neutral in respect to the business cycle. It is confirmed that remittances are anti-cyclical.*

Keywords: remittances, private consumption, investments, business cycle

1. Вступ

Приватні трансферти – це не лише зручний засіб створення передумов для підвищення добробуту домашніх господарств і скорочення бідності [1, с. 306—312; 10, с. 93—109], але й засіб мінімізації ризику та формування підґрунтя для фінансових стратегій домашніх господарств [19, с. 1645—1669]. Зокрема, на увагу заслуговує управління ризиками на випадок виникнення несприятливих шоків (*англ.* risk management mechanism) або зменшення доходу (*англ.* risk coping mechanism) [11, с. 2]. Нестабільність доходу домашніх господарств зазвичай залежить від розміру економіки (більші економіки з диверсифікованою структурою або меншою часткою експорту-імпорту потенційно стійкіші до різноманітних шоків внутрішнього і зовнішнього походження), розвитку фінансового сектора (це дозволяє страхувати різноманітні внутрішні та зовнішні ризики), характеру фіскальної політики та важливих інституційних чинників, як розвиток демократичних інститутів чи гарантії прав власності (це забезпечує соціальну стабільність, а разом з нею менші коливання доходу).

Вищі (і стабільні) доходи сімей у країні-перебування зазвичай слугують чинником збільшення інвестицій у фізичний та людський капітал, що створює сприятливий взаємодоповнювальний зв'язок, корисний у контексті економічного зростання. Навпаки, нестабільність приватного споживання може мати порівняно

самостійний негативний вплив на акумуляцію фізичного і людського капіталу [5, с. 477–505; 16, с. 677–698]. Згладжуванню приватного споживання об'єктивно сприяють родинні стосунки, хоча в окремих випадках може виникати проблема агентських відносин за рахунок опосередкованої чи прямої відмови від підтримки родини у країні перебування [15, с. 174].

Загалом становить практичний інтерес вивчення взаємного впливу приватних трансфертів, приватного споживання і економічного зростання. Зазначне проблематика становить головну мету даного дослідження. Відповідно до поставленої мети вирішено декілька завдань: а) проаналізовано в загальних рисах причинно-наслідкові зв'язки між приватними трансфертами, споживанням домашніх господарств та динамікою ВВП, б) систематизовано результати відповідних емпіричних досліджень, в) оцінено емпірично функціональні залежності між приватними трансфертами та основними макроекономічними показниками для економіки України.

Структура статті відбиває поставлені завдання. У підрозділі 2 в контексті чинників економічного зростання розглянуто логіку згладжування приватного споживання внаслідок отримання надходжень від працюючих за кордоном, а також подано стислий огляд емпіричних досліджень, що стосуються відповідної проблематики. В підрозділі 3 охарактеризовано використані дані. Підрозділ 4 містить аналіз отриманих емпіричних результатів. Статтю завершено стислими висновками.

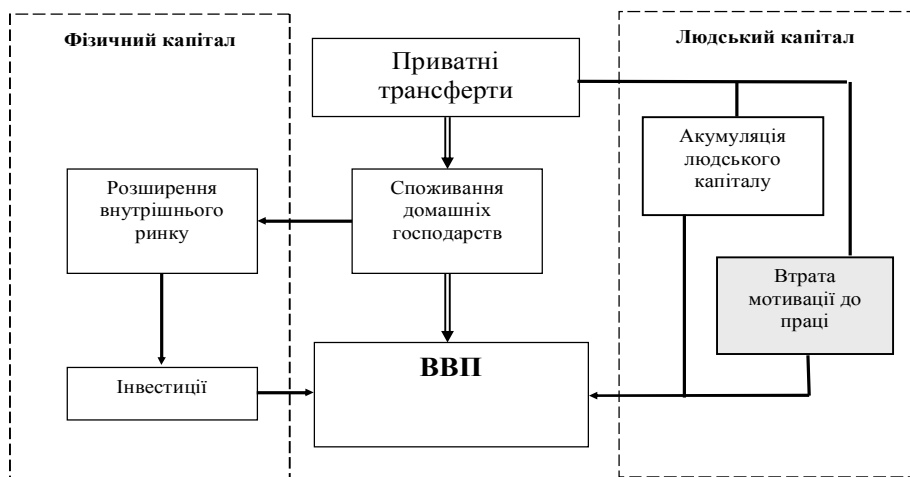
2. Аналітичні аспекти згладжування приватного споживання як чинника економічного зростання

Згладжування приватного споживання видається головним інструментальним чинником впливу приватних трансфертів на економічне зростання. По-перше, у переважній більшості трудові мігранти намагаються підвищити власний добробут за рахунок трудового доходу, а не прибутків від зроблених інвестицій. По-друге, надходження від працюючих за кордоном отримують переважно сім'ї з невисоким доходом, які характеризуються підвищеним попитом на споживчі товари, передусім довгострокового користування (автомобілі, побутова техніка). Нарешті, тенденція до згладжування приватного споживання має підвищену мотивацію у зв'язку з циклічними явищами в економічній динаміці.

Приватного споживання стосуються обидві найпопулярніші гіпотези щодо мотивації приватних трансфертів — альтруїстична і страхова [4]. В обох випадках приватні трансферти мають на меті компенсацію втрати доходу внаслідок короткочасних економічних труднощів, але вагомій відмінності стосують довгострокових залежностей. Альтруїзм передбачає, що обсяги приватних трансфертів повинні зменшуватися з часом — в міру зростання доходу на душу населення та успішної конвергенції до рівня доходу багатших країн. Таким чином сприятлива короткочасна залежність поєднується із негативним довгостроковим зв'язком. Натомість страхова гіпотеза передбачає лише короткочасний прямий зв'язок між погіршенням економічної ситуації та надходженнями приватних трансфертів.

Окремої уваги заслуговує зв'язок між ефектами згладжування приватного споживання та економічним зростанням. Як зазначають експерти МВФ [8], якщо внесок приватних трансфертів у приватне споживання та зниження бідності не викликає сумніву, то вплив на економічне зростання не виглядає таким перекон-

ливим. Це може мати стосунок до “витіснення” інвестицій приватним споживанням в сукупному попиті, наприклад внаслідок очікувань майбутньої макроекономічної дестабілізації, або ефектів сукупної пропозиції.

Рис. 1. Основні функціональні зв'язки приватних трансфертів

Різноманітні механізми взаємного зв'язку між приватними трансфертами, приватним споживанням і економічним зростанням систематизовано на рис. 1. Враховано як основний причинно-наслідковий зв'язок — збільшення приватного споживання, так і два інших механізми впливу — через збільшення засобів фізичного і людського капіталу. Сумарна дія всіх чинників сукупного попиту і пропозиції забезпечує результуючі зміни доходу (ВВП).

Інтуїтивно передбачуваний вплив на приватне споживання виглядає недовізначно сприятливим для економічного зростання, якщо орієнтуватися виключно на ефекти сукупного попиту. Зростання доходу домашніх господарств підвищує попит на товари і послуги, вироблені в національній економіці, що створює належний експансійний ефект. Його частково послаблює споживання товарів імпорту. Також не виключено, що внаслідок збільшення сукупного попиту та результуючого підвищення процентної ставки відбуватиметься “витіснення” приватних інвестицій. Згладжування приватного споживання має підвищену актуальність для домашніх господарств у сільській місцевості, які характеризуються підвищеною вразливістю до різноманітних шоків: цінових, виробничих, природно-кліматичних тощо [20, с. 6—7]. За відсутності надійного ринку страхових послуг навіть порівняно незначні труднощі можуть мати непропорційно серйозні наслідки для споживання та добробуту сільського населення. Також важить, що в сільській місцевості зазвичай нижча схильність до споживання імпортованих товарів.

Експансійний вплив може підсилюватися акумуляцією людського капіталу. В такому разі досягається подвійний експансійний ефект — з боку і сукупного попиту, і сукупної пропозиції. В одному з найпростіших пояснень використання приватних трансфертів для отримання освітніх послуг членів сімей дозволяє збільшити пропозицію кваліфікованої робочої сили і таким чином підсилити виробничий внесок одного з чинників сукупної пропозиції.

Разом з тим не виключено, що приватні трансферти позначаються зменшенням пропозиції робочої сили, а це створюватиме недвоякий рестрикційний ефект [8, с. 5–6]. По-перше, може відбуватися заміщення доходу від трудової діяльності надходженнями від працюючих за кордоном. У такому разі виникає ефект добробуту, який веде до зменшення участі на ринку праці⁶¹. По-друге, зменшеною зацікавленістю участю на ринку праці може слугувати підвищене споживання вільного часу, оскільки можливості контролю за використанням приватних трансфертів виглядають обмеженими. Виникає асиметрія інформації, яка дозволяє отримувачам приватних трансфертів “паразитувати” на доході чоловіка (дружини), батьків або інших членів родини.

Зростаючі обсяги приватного споживання дозволяють отримати ефект від масштабу виробництва, що повинно заохочувати інвестиції, навіть якщо приватні трансферти використовуються переважно на споживчі цілі. Водночас слід зауважити, що приватні трансферти можуть заохочувати переорієнтацію інвестицій з виробничого сектора на сферу послуг (роздрібна торгівля, ресторани і кафе, культурно-розважальні заклади, готелі тощо), а це найімовірніше матиме несприятливий вплив на економічне зростання.

Очікуваний зв'язок між приватними трансфертами і доходом домашніх господарств в дусі міжчасового згладжування приватного споживання підтверджено емпірично. Використовуючи річні дані 89 країн, що розвиваються, за період 1975–2004 рр., Ж.-Л. Комбе і К. Ебеке отримали, що: 1) приватні трансферти істотно зменшують нестабільність приватного споживання, 2) надходження від працюючих за кордоном слугують ефективним засобом страхування від низки негативних шоків (природні лиха, неврожай, зміни у фіскальній політиці), 3) значення приватних трансфертів зростає для країн з недостатньо розвиненим фінансовим ринком, 4) стабілізуючий ефект слабне у випадках екстремально високих надходжень приватних трансфертів (понад 8,5% від ВВП) [11]. Водночас М. Хаджи-Васков для панельної вибірки країн, що розвиваються, за період 1990–2000 рр. виявив, що країни з високими (понад середній рівень) надходженнями приватних трансфертів за допомогою цього компонента потоків капіталу отримують диверсифікацію ризиків відкритої економіки (англ. international risk-sharing) [13]⁶². Передусім це стосується трансформаційних економік, які характеризуються обмеженим доступом до світових фінансових ринків. .

На рівні окремих країн згладжування приватного споживання підтверджено емпірично для Туреччини [6, с. 53–69], країн Латинської Америки [18] і Тихоокеанського басейну [7]. Для Киргизстану отримано, що приватні трансферти є сприятливими для приватного споживання, але зі супутнім збільшенням імпорту,

---

⁶¹ В дусі неокласичних макроекономічних моделей ефект добробуту від отримання приватних трансфертів практично не відрізняється від інших варіантів отриманого впливу за допомогою: а) зростання цін на нерухомість, б) підвищення курсу акцій, в) збільшення вартості грошових активів в національній та іноземній грошовій одиниці у володінні домашніх господарств. Якщо частка іноземних активів у портфелі приватного сектора є значною, а так званий інфляційний «перенос» — порівняно незначним, від девальвації грошової одиниці можна очікувати збільшення приватного споживання. Зрозуміло, що така риса передбачає підсилення експансійного впливу приватних трансфертів на випадок знецінення грошової одиниці.

⁶² Йдеться про те, що транскордонна торгівля фінансовими активами дозволяє послабити зв'язок між зростанням національної економіки і приватним споживанням, яке починає більше залежати від макроекономічних умов світової економіки (або доходу за кордоном).

що розглядається чинником зменшення економічної ефективності [3, с. 6–12]. Певні застереження щодо макроекономічного впливу приватних трансфертів приватності багатьом іншим дослідженням. Приміром, Ф. Андерсон і П. Карпестам для даних 50 країн з низьким і середнім рівнем доходу за період 1980–2006 рр. отримали, що переважно приватні трансферти позитивно реагують на короточасне погіршення доходу, а на віддаленішу перспективу простежується негативний зв'язок з доходом [4]. Такий результат свідчить на користь альтруїстичної гіпотези приватних трансфертів. На підставі річних даних 17 азійських країн за період 1993–2003 рр. Д. Йонгваніч встановив, що приватні трансферти слугують важливим чинником згладжування приватного споживання та полегшення доступу до інвестиційних ресурсів для домашніх господарств з низьким доходом [14]. Проте загалом вплив надходжень від працюючих за кордоном на динаміку економічного зростання через макроекономічні механізми інвестицій та людського капіталу можна вважати маргінальним.

Достатньо суперечливими виглядають оцінки впливу приватних трансфертів на динаміку доходу. Хоча у більшості досліджень простежується передбачуваний прямий зв'язок між обома показниками [19, с. 1645–1669; 21, с. 212–227], включно з Україною [2, с. 289–292], не бракує випадків відсутності такого впливу [12, с. 131–160]. Одним з пояснень розглядається прямий зв'язок між приватними трансфертами та імпортом споживчих товарів, а також невисока інвестиційна спрямованість надходжень від працюючих за кордоном [17]. Ще одним поясненням можуть бути супутні ефекти. Як отримали М. Бейн, Е. Лодільяні та Р. Вермулен [9] за даними 66 країн за період 1980–2005 рр., приватні трансферти стимулюють відкритість фінансового ринку, однак саме це може стати джерелом нестабільності доходу.

3. Використані дані

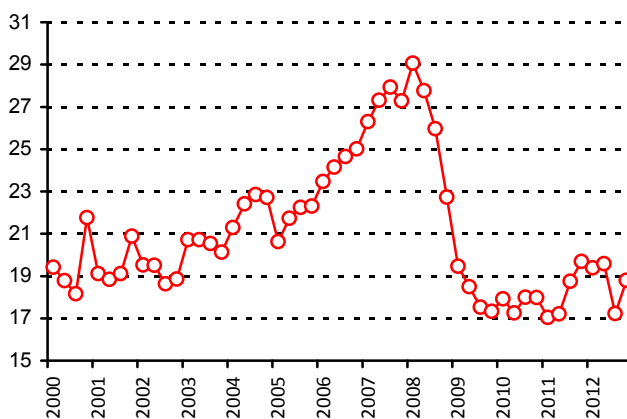
Для емпіричного тестування наведених вище теоретичних гіпотез використано квартальні дані української економіки за період 2000–2012 рр. Досліджувався взаємний вплив приватних трансфертів, інвестицій та циклічної динаміки приватного споживання і доходу (ВВП). Показники приватних трансфертів та інвестицій використано у % від ВВП, а приватного споживання та ВВП — у вигляді відхилень від рівноважного значення (y %).

Візуальний аналіз показує, що упродовж останньої декади обсяги приватних трансфертів (у відносному вимірі) поступово знижувалися — із 4,5–5% від ВВП на піку в 2002–2004 рр. до заледве 2,5% від ВВП в останні два роки (рис. 2а). Водночас збільшення надходжень від працюючих за кордоном в 2009–2010 рр. можна інтерпретувати ознакою сприятливої реакції приватних трансфертів на кризові явища в українській економіці.

Інвестиції перебували на рівні 20–21% від ВВП у 2000–2002 рр., але надалі почали зростати в 2003–2004 рр. (рис. 2б). Деякий спад інвестиційної активності на початку 2005 р. перервав висхідну тенденцію, але ненадовго. За період з 2005 р. до 2008 р. інвестиції поступово зросли до 29% від ВВП. У зв'язку з кризовими явищами інвестиції не менш стрімко зменшилися до заледве 17% від ВВП в 2009 р. і на цьому рівні перебували до середини 2011 р. Упродовж наступного року показник інвестицій зріс до 20% від ВВП (це можна пояснити підготовкою до Чемпіонату Європи з футболу 2012 р.), але поживлення інвестиційного процесу не було тривалим.

а) приватні трансферти;

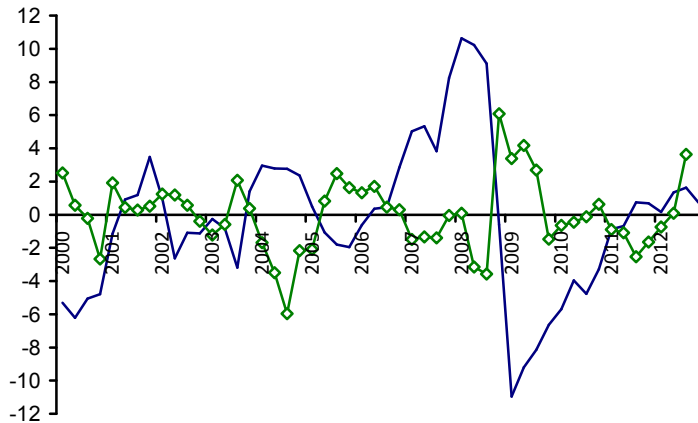

б) інвестиції;

Рис. 2. Обсяги приватних трансфертів та інвестицій (% від ВВП), 2000–2010 рр.

Джерело: МВФ International Financial Statistics

Порівняння циклічної позиції приватного споживання і ВВП (рис. 3) дозволяє зробити два висновки. По-перше, амплітуда коливань приватного споживання виглядає набагато меншою, ніж це спостерігається для ВВП. По-друге, існують підстави для тверджень про виразну асиметрію показників ВВП і приватного споживання. Вперше таке виразно спостерігається в 2004 р., коли період прискореного зростання ВВП поєднувався із стрімким зниженням приватного споживання відносно рівноважного (зростаючого) тренду, яке, втім, не менш стрімко зросло в IV кварталі – під час проведення президентських виборів. У 2005 р. відбулося протилежне: циклічний спад ВВП і локальне збільшення приватного споживання.

Рис. 3. Відхилення від рівноважного значення (циклічна позиція) показників ВВП і приватного споживання (%), 2000—2012 рр.

Джерело: розраховано за даними довідкового видання МВФ International Financial Statistics

Примітно, що економічний підйом 2007—2008 рр. супроводжувався дотриманням рівноважної траєкторії приватного споживання, а в 2008 р. — навіть його зменшенням. У кризовому 2009 р. приватне споживання виявилось вищим від рівноважного тренду, попри глибокий спад виробництва. Така риса лише посилює відчуття наявної тенденції до згладжування приватного споживання в Україні.

В 2010 р. приватне споживання не виявляло відхилень від тренду, а в 2011 р. спадна тенденція першого півріччя змінилася на протилежну до кінця року. Станом на кінець 2012 р. обидва показники — ВВП і приватного споживання — перебувають на вищому від рівноважного рівні, однак це може бути тимчасовим явищем (для засадничих висновків доведеться зачекати на дані 2013—2014 рр.).

4. Отримані результати

Присутність складних функціональних залежностей між приватними трансфертами та основними макроекономічними показниками (рис. 1) з необхідністю передбачає використання системи структурних регресійних рівнянь. Потенційно приватні трансферти не лише впливають на приватне споживання та інвестиції як компоненти доходу, але й перебувають під впливом економічної динаміки в обох аспектах — короточасному (циклічному) і довгостроковому (конвергенція рівнів доходу країн-донорів і країн-акцепторів трудових мігрантів). У нашому дослідженні увагу зосереджено на короточасних залежностях приватних трансфертів, як це передбачає використання циклічної позиції ВВП і приватного споживання. Передбачається, що між усіма показниками існує взаємна причинність, яка може реалізовуватися з часовим лагом.

За допомогою методу трьохкрокових найменших квадратів отримано такі результати:

$$C_t = -2,49 \quad 0,412 C_{t-1} \quad + 0,779 REM_{t-1} \quad - 0,180 CA_t, \\ (-1,68^{***}) \quad (3,63^*) \quad (1,765^{***}) \quad (-3,06^*) \quad (1) \\ R^2 = 0,19 \quad DW = 1,76$$

$$I_t = 0,945 I_{t-1} \quad + 0,333 REM_{t-1}, \\ (34,53^*) \quad (1,96^{***}) \quad (2) \\ R^2 = 0,83 \quad DW = 1,85$$

$$Y_t = 1,021 Y_{t-1} \quad - 0,329 Y_{t-2} \quad - 0,164 C_{t-1}, \\ (8,02^*) \quad (-2,81^*) \quad (-1,02) \quad (3) \\ R^2 = 0,73 \quad DW = 1,66$$

$$REM_t = 0,987 REM_{t-1} \quad - 0,056 C_{t-1} \quad - 0,030 Y_{t-1}, \\ (58,57^*) \quad (-1,91^{***}) \quad (-1,92^{***}) \quad (4) \\ R^2 = 0,74 \quad DW = 2,52$$

де C_t — відхилення приватного споживання від рівноважного тренду (% від ВВП), Y_t — відхилення ВВП від рівноважного тренду (%), REM_t — приватні трансферти (% від ВВП), CA_t — сальдо поточного рахунку (% від ВВП), I_t — інвестиції (% від ВВП).

Коефіцієнт детермінації R^2 виявляє, що найвищою пояснювальною силою характеризуються рівняння для інвестицій (2), приватних трансфертів (4) та циклічних відхилень ВВП від рівноважного тренду (3). Набагато нижчим коефіцієнт R^2 виявився для циклічної динаміки приватного споживання. Це може означати, що існують інші — більш важливі — чинники приватного споживання, ніж приватні трансферти чи сальдо поточного рахунку. Хоча в окремих випадках статистика Дарбіна—Уотсона може розглядатися ознакою присутності автокореляції залишків (рівняння (4)), тест Дікі—Фуллера засвідчує стаціонарність залишків в усіх чотирьох регресійних рівняннях.

Найперше підтверджено, що приватні трансфери однаково збільшують приватне споживання (рівняння (1)) та інвестиції (рівняння (2)). Збільшення надходжень від працюючих за кордоном позначається підвищенням приватного споживання понад рівноважний тренд на 0,78% від ВВП, а норми інвестицій — на 0,33% від ВВП (обидва регресійні коефіцієнти виглядають відчутними). Водночас такий вислід не супроводжується очікуваним поліпшенням циклічної позиції ВВП (рівняння (3)). Що більше, існують слабкі ознаки того, що збільшення приватного споживання понад рівноважний рівень погіршує циклічну динаміку ВВП. Найімовірніше, що збільшення споживання, яке ототожнюється зі збільшенням добробуту, зменшує стимули для праці, а це створює негативний виробничий ефект. Також можливо, що надмірне споживання формує очікування майбутньої нестабільності доходу, які матеріалізуються в сповільненні поточної динаміки ВВП.

Відсутність прямої залежності ВВП від інвестицій може теж видатися незвичною, але пояснення неважко знайти у характері вітчизняного інвестиційного процесу. Якщо інвестиційні кошти використовуються переважно на розвиток сфери послуг (цього можна очікувати від приватних трансфертів) або непродуктивних галузей “старої” економіки ще радянських часів, це не матиме стандартного проциклічного впливу на динаміку ВВП.

Приватні трансферти мають виразний антициклічний характер (рівняння (4)), що засвідчує страховий характер надходжень від працюючих за кордоном. На підставі отриманого результату можна стверджувати, що під час світової фінансової кризи 2008—2009 рр. приватні трансферти допомагали згладжуванню приватного споживання. Взаємний вплив приватних трансфертів і приватного споживання має взаємопідсилюючий характер, а саме: зменшення споживання нижче рівноважного значення супроводжується збільшенням приватних трансфертів, а це, зі свого боку, веде до збільшення обсягів приватного споживання.

З інших результатів на увагу заслуговує обернена залежність між сальдо поточного рахунку і приватним споживанням (рівняння (1)). Це може означати підвищену залежність приватного споживання від імпорту товарів і послуг або “витіснення” приватного споживання попитом на експорт. Така можливість виникає на випадок високого ступеня заміщення між внутрішньою абсорбцією та експортом. Відповідну можливість неважко уявити, приймаючи значну частку в українському експорті аграрної продукції. Водночас не виявлено залежності від сальдо поточного рахунку двох інших показників — інвестицій та ВВП. Також немає залежності інвестицій від приватного споживання. Це означає, що розширення внутрішнього ринку на основі зростання видатків домашніх господарств не створює належних інвестиційних стимулів.

Показники ВВП, інвестицій і приватних трансфертів виглядають дуже інерційними, як це засвідчують відповідні високі авторегресивні коефіцієнти. Водночас циклічні відхилення для приватного споживання не належать до інерційних.

5. Висновки

Приватні трансферти здійснюють багатосторонній вплив на приватне споживання та інвестиції, створюючи різнопланові ефекти сукупного попиту та пропозиції. Хоча стандартні залежності сукупного попиту передбачають прямий зв'язок між приватним споживанням і доходом (ВВП), відповідний зв'язок може нівелюватися ефектами “витіснення” (приміром, внаслідок підвищення процентної ставки або ефекту добробуту на ринку нерухомості чи цінних паперів). З іншого боку, експансійний вплив може підсилюватися розширенням внутрішнього ринку та відповідними стимулами для інвестиційного процесу. Ефективність інвестицій як чинника виробничої функції може знижуватися помилками у виборі пріоритетів, приміром, використанням на проекти у сфері послуг або на ринку нерухомості.

За кварталними даними 2000—2010 рр. отримано, що надходження від працюючих за кордоном супроводжуються збільшенням приватного споживання та інвестицій, але не впливають на циклічну позицію ВВП. Підтверджено емпірично антициклічний характер приватних трансфертів, який слід вважати сприятливою структурною рисою української економіки. На погіршення динаміки приватного споживання в Україні працюючі за кордоном реагують збільшенням приватних трансфертів, а це, зі свого боку, допомагає відновленню споживчих видатків домашніх господарств. Окрім браку зв'язку між надходженнями приватних трансфертів і циклічною динамікою ВВП, також не виявлено сприятливого впливу приватного споживання на обсяги інвестицій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Дем'янчук Ю.І. Приватні трансферти як засіб стимулювання економічного розвитку // Вісник Львівської комерційної академії. — 2011. — № 34. — С. 306—312.
2. Дем'янчук Ю.І. Макроекономічний вплив приватних трансфертів // Інвестиційна економіка. — 2012. — № 31. — С. 289—292.
3. Akmoldeev, K., and Budaichieva, A. The Impact of Remittances on Kyrgyzstan Economy / International Conference on Eurasian Economies, 2012. — P. 6—12.
4. Andersson, F., and Karpestam, P. International Remittances: proposal how to test hypotheses about determinants of remittances with macroeconomic time series. — Lund: Lund University, 2011. — 19 p.
5. Athanasoulis, S., and Van Wincoop, E. Growth uncertainty and risk sharing, Journal of Monetary Economics. — 2000. — Vol. 45. — Issue 3. — P. 477—505.
6. Aydas, O., Neyapti, B., and Metin-Ozcan, K. Determinants of Workers Remittances: The Case of Turkey // Emerging Markets Finance and Trade. — 2005. — Vol. 41. — No. 3. — P. 53—69.
7. Balli, F., and Balli, H. Income and consumption smoothing and welfare gains across Pacific Island countries: The role of remittances and foreign aid / MPRA Paper No. 29547. — Munich: RePEc, 2010. — 21 p.
8. Barajas, A. Do Workers' Remittances Promote Economic Growth? / A.Barajas, R. Chami, P.Fullenkamp, M.Gapen, P. Montiel // IMF Working Paper WP/09/153. — Washington: International Monetary Fund, 2009. — 22 p.
9. Beine, M., Lodigiani, E., and Vermeulen, R. Remittances and Financial Openness / DNB Working Paper No. 317. — Amsterdam: De Nederlandsche Bank, 2011. — 40 p.
10. Beijer G. International and national migratory movements // International Migration. — 1970. — Vol. 8. — No. 3. — P. 93—109.
11. Combes, J.-L., and Ebeke, C. Remittances and Household Consumption Instability in Developing Countries. — Clermont-Ferrand: Clermont Université, Université d'Auvergne, CERDI, 2010. — 32 p.
12. Glytsos, N. Measuring The Income Effects of Migrant Remittances: A Metodological Approach Applied to Greece / N. Glytsos // Economic Development and Change. — 1993. — Vol. 72. — No.1. — P. 131—160.
13. Hadgi-Vaskov, M. Workers' Remittances and International Risk-Sharing / Discussion Paper Series 06-19. — Utrecht: Utrecht University, 2006. — 23 p.
14. Jongwanic, J. Workers' Remittances, Economic Growth and Poverty in Developing Asia and the Pacific Countries // UNESCAP Working Paper WP/07/01. — Bangkok: UN Economic and Social Commission for Asia and the Pacific, 2007. — 20 p.
15. Kireyev A. The Macroeconomics of Remittances: The Case of Tajikistan // IMF Working Paper No. 06/2. — Washington: International Monetary Fund, 2006. — 24 p.
16. Pallage, S., and Robe, M. On the welfare cost of economic fluctuations in developing countries // International Economic Review. — 2003. — Vol. 44. — Issue 2. — P. 677—698.
17. Puri, S., and Ritzeme, T. Migrant Worker Remittances, Micro-finance and Informal Economy: Prospects and Issues/ S. Puri, and T. Ritzeme, // ILO Working Paper No. 21. — Geneve: International Labor Office, 1999. — 33 p.
18. Ramcharran, H. Estimating the impact of workers remittances on household consumption in Latin America // Prepared for Presentation at the Southwest Finance Association meeting. — New Mexico: Southwest Finance Association, 2013. — 20 p.
19. Richard A. Do international migration and remittances reduce poverty in developing countries? // World Development. — 2005. — Vol. 33. — No. 10. — P. 1645—1669.
20. Teele, D., Kumar, A., and Shroff, K. Do households use remittances to smooth consumption? — New Haven: Yale University, 2009. — 42 p.
21. Ukeje, E., and Obiechina, M. Workers' Remittances — Economic Growth Nexus: Evidence from Nigeria, Using An Error Correction Methodology // International Journal of Humanities and Social Science. — 2013. — Vol. 3. — No. 7. — P. 212—227.